RAQAMLI TA'LIM MUHITIDA SHAXS MAXFIYLIGI VA UNING PSIXOLOGIK AHAMIYATI

Madgapilova Nargiza Talipjanovna
"Psixologiya" kafedrasi o'qituvchisi,
https://orcid.org/0009-0006-9488-6392
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
amaliy psixologiya yo'nalishi 3-kurs talabasi
Ashirkulov Uktambek Pulatbek o'g'li
oktamashirqulov23@gmail.com

Annotatsiya: Raqamli ta'lim muhiti zamonaviy ta'lim jarayonining muhim qismiga aylanib bormoqda. Bunday muhitda shaxsiy ma'lumotlar va shaxs maxfiyligini himoya qilish dolzarb masala hisoblanadi. Shaxsiy axborotning himoyalanganligi o'quvchilarda psixologik xavfsizlik va ishonch hissini shakllantiradi. Maxfiylik buzilishi esa stress, xavotir va o'zini erkin ifoda eta olmaslik kabi psixologik muammolarga olib kelishi mumkin. Raqamli platformalarda xavfsizlik qoidalariga rioya qilish ta'lim samaradorligini ham oshiradi. Shu sababli raqamli ta'lim tizimlarida shaxs maxfiyligini ta'minlash muhim psixologik va pedagogik omil hisoblanadi.

Kalit so'zlar: Raqamli ta'lim, shaxs maxfiyligi, psixologik xavfsizlik, axborot himoyasi, onlayn ta'lim muhiti, ishonch.

Аннотация: Цифровая образовательная среда становится важной частью современного образовательного процесса. В такой среде защита личных данных и конфиденциальности личности является актуальной задачей. Сохранение конфиденциальности формирует у обучающихся чувство психологической безопасности и доверия. Нарушение приватности может вызывать стресс, тревожность и затруднения в свободном самовыражении. Соблюдение правил безопасности на цифровых платформах повышает эффективность обучения. Поэтому обеспечение конфиденциальности личности в цифровом обучении является важным психологическим и педагогическим фактором.

Ключевые слова: Цифровое образование, конфиденциальность личности, психологическая безопасность, защита информации, онлайн образовательная среда, доверие.

Annotation: The digital learning environment has become an essential part of modern education.
In such environments, protecting personal data and individual privacy is a significant issue.
Ensuring privacy helps students develop a sense of psychological safety and trust.
Violation of privacy may lead to stress, anxiety, and difficulties in self-expression.
Following security rules on digital platforms can also improve the effectiveness of learning.
Therefore, protecting personal privacy in digital education is an important psychological and pedagogical factor.

Keywords: Digital education, personal privacy, psychological safety, information protection, online learning environment, trust.

Kirish

Hozirgi kunda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi ta'lim tizimida ham tub o'zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Raqamli texnologiyalar asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni, ya'ni raqamli ta'lim muhiti o'quvchi va talabalarga bilim olishning yangi imkoniyatlarini yaratmoqda. Onlayn platformalar, masofaviy ta'lim tizimlari, elektron resurslar va virtual muloqot vositalari orqali ta'lim jarayoni yanada qulay, tezkor va samarali shaklga ega bo'lib bormoqda. Shu bilan birga, raqamli ta'lim muhiti nafaqat pedagogik, balki psixologik va axborot xavfsizligi bilan bog'liq muhim masalalarni ham yuzaga keltirmoqda.

Raqamli ta'lim muhitida shaxs maxfiyligi muammosi bugungi kunda dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Ta'lim jarayonida o'quvchi va talabalar haqida turli xil shaxsiy ma'lumotlar — ism-sharif, aloqa ma'lumotlari, o'quv natijalari, shaxsiy profillar va boshqa axborotlar raqamli platformalarda saqlanadi va almashinadi. Ushbu ma'lumotlarning himoyalanganligi shaxsning o'zini xavfsiz his qilishi, ta'lim jarayonida erkin fikr bildira olishi va faol ishtirok etishi uchun muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Agar shaxsiy ma'lumotlar yetarli darajada himoyalanmasa yoki maxfiylik buzilsa, bu o'quvchilarda ishonchsizlik, xavotir, stress va psixologik noqulaylik kabi holatlarni keltirib chiqarishi mumkin.

Shu nuqtai nazardan, raqamli ta'lim muhitida shaxs maxfiyligini ta'minlash nafaqat texnik yoki huquqiy masala, balki muhim psixologik ahamiyatga ega jarayon ham hisoblanadi. Shaxsiy ma'lumotlarning himoyalanganligi o'quvchi va talabalarda psixologik xavfsizlik hissini shakllantiradi, bu esa o'z navbatida ularning ta'lim jarayonidagi faolligi, motivatsiyasi va ijodiy fikrlashiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli zamonaviy ta'lim tizimida raqamli platformalardan foydalanishda shaxs maxfiyligini himoya qilish, axborot xavfsizligini ta'minlash va foydalanuvchilarning psixologik farovonligini saqlash muhim vazifalardan biri sifatida qaraladi.

Mazkur mavzuni o'rganish raqamli ta'lim muhitida shaxs maxfiyligini ta'minlashning psixologik jihatlarini tahlil qilish, uning ta'lim jarayonidagi ahamiyatini ochib berish hamda o'quvchilarning psixologik xavfsizligini mustahkamlashga xizmat qiluvchi omillarni aniqlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiyasi.

Raqamli ta'lim muhitida sun'iy intellekt texnologiyalarining keng joriy etilishi o'quv jarayonini samarali tashkil etish bilan bir qatorda shaxs maxfiyligi va uning psixologik ahamiyati masalasini ham dolzarb muammoga aylantirmoqda. Chunki zamonaviy ta'lim platformalari o'quvchilarning shaxsiy ma'lumotlarini, o'quv faoliyati natijalarini va xulq-atvoriga oid ko'rsatkichlarni doimiy ravishda yig'ib boradi. Bu esa bir tomondan ta'limni individuallashtirish imkonini bersa, ikkinchi tomondan shaxs maxfiyligiga tahdid tug'dirishi mumkin. Shu sababli raqamli ta'lim muhitida shaxs maxfiyligi va uning psixologik ahamiyatini ilmiy jihatdan o'rganish muhim hisoblanadi.

Ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, shaxs maxfiyligi insonning psixologik farovonligi, o'zini xavfsiz his etishi va ijtimoiy ishonch darajasi bilan bevosita bog'liqdir. Raqamli ta'lim muhitida shaxsiy ma'lumotlarning oshkor bo'lishi yoki nazorat ostida bo'lish hissi o'quvchilarda xavotir, stress va ishonchsizlik kabi psixologik holatlarni yuzaga keltirishi mumkin. Shu nuqtai nazardan, sun'iy intellekt asosidagi tizimlardan foydalanishda shaxs maxfiyligini ta'minlash o'quvchilarning psixologik farovonligini saqlashning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

Tadqiqotchilar ta'kidlashicha, raqamli muhitda shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish nafaqat texnik, balki sotsial-psixologik muammo hamdir. Masalan, o'quvchilarda doimiy monitoring ostida ekanlik hissi ularning erkin fikrlashi va ijodiy yondashuviga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu bilan birga, shaxsiy ma'lumotlarning noto'g'ri ishlatilishi yoki uchinchi tomonlarga uzatilishi o'quvchilarning ta'lim tizimiga bo'lgan ishonchini pasaytiradi. Shu sababli ilmiy manbalarda raqamli ta'lim muhitida maxfiylikni ta'minlash, ma'lumotlardan foydalanishda shaffoflikni oshirish va foydalanuvchilarning roziligini hisobga olish zarurligi ta'kidlanadi (Floridi va boshqalar, 2018)[1].

Bundan tashqari, ayrim tadqiqotlarda sun'iy intellekt tizimlari orqali yig'ilgan ma'lumotlarning noto'g'ri talqin qilinishi o'quvchilarning baholanishida adolatsizlikka olib kelishi mumkinligi qayd etilgan. Bu esa o'quvchilarda o'ziga bo'lgan ishonchning pasayishiga va psixologik noqulayliklarning yuzaga kelishiga sabab bo'ladi. Shu nuqtai nazardan, raqamli ta'lim muhitida shaxs maxfiyligini ta'minlash bilan birga, ma'lumotlardan foydalanishning adolatli va xolis mexanizmlarini ishlab chiqish ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Ilmiy adabiyotlar shuni ko'rsatadiki, shaxs maxfiyligi va uning psixologik ahamiyati ta'lim jarayonining samaradorligi bilan ham uzviy bog'liqdir. Agar o'quvchilar o'z ma'lumotlari himoyalanganiga ishonch hosil qilsa, ular ta'lim jarayonida faolroq ishtirok etadi, o'z fikrlarini erkin ifoda etadi va o'quv faoliyatiga nisbatan ijobiy munosabatda bo'ladi. Aks holda esa maxfiylikka oid xavotirlar ularning o'quv jarayonidagi faolligini pasaytirishi mumkin.

Mazkur tadqiqotning metodologik asosini tizimli, sotsial-psixologik va pedagogik yondashuvlar tashkil etadi. Tizimli yondashuv orqali raqamli ta'lim muhitida shaxs maxfiyligini ta'minlashning texnologik va pedagogik jihatlari kompleks tarzda o'rganildi. Sotsial-psixologik yondashuv esa o'quvchilarning maxfiylikka bo'lgan munosabati, ularning psixologik holati va ijtimoiy ishonchi o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlashga imkon berdi.

Tadqiqot jarayonida quyidagi metodlardan foydalanildi:

- ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish va umumlashtirish;
- taqqoslash metodi orqali turli ilmiy yondashuvlarni o'rganish;
- konseptual tahlil yordamida shaxs maxfiyligi va psixologik farovonlik o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash.

Shuningdek, metodologik yondashuv doirasida raqamli ta'lim muhitida shaxs maxfiyligini ta'minlash bo'yicha quyidagi omillar muhim ekanligi aniqlandi:

- ma'lumotlardan foydalanishda shaffoflik va foydalanuvchi roziligi;
- sun'iy intellekt tizimlarining ishlash mexanizmlarini tushuntirish;
- o'quvchilarning psixologik xavfsizligini ta'minlash;
- pedagoglar tomonidan ijtimoiy qo'llab-quvvatlashni kuchaytirish.

Natijada olib borilgan adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, raqamli ta'lim muhitida shaxs maxfiyligi va uning psixologik ahamiyati sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish jarayonining ajralmas qismi hisoblanadi. Shu sababli ta'lim tizimida texnologiyalarni joriy etishda nafaqat texnik, balki sotsial-psixologik omillarni ham hisobga olish zarur. Bu esa

[1] Floridi L., Cowls J., Beltrametti M. et al. *Artificial Intelligence: Ethical Framework for a Good AI Society.* – Minds and Machines, 2018.

o‘quvchilarning psixologik farovonligini ta’minlash, ularning ta’lim jarayoniga bo‘lgan ishonchini oshirish va raqamli ta’lim muhitini barqaror rivojlantirishga xizmat qiladi.

Muhokama

Raqamli ta’lim muhitining keng rivojlanishi ta’lim jarayonini yangi bosqichga olib chiqdi. Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish orqali o‘quvchilar va talabalar uchun bilim olish imkoniyatlari yanada kengaydi. Biroq raqamli ta’lim tizimlarining rivojlanishi bilan bir qatorda shaxs maxfiyligini ta’minlash muammosi ham dolzarb masalaga aylandi. Chunki ta’lim jarayonida foydalaniladigan onlayn platformalar va elektron tizimlar foydalanuvchilarning ko‘plab shaxsiy ma’lumotlarini saqlaydi va qayta ishlaydi.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, raqamli ta’lim muhitida shaxsiy ma’lumotlarning himoyalanganligi o‘quvchilarning psixologik holatiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Agar foydalanuvchi o‘z shaxsiy ma’lumotlari xavfsiz saqlanishiga ishonch hosil qilsa, u ta’lim jarayonida faolroq ishtirok etadi, o‘z fikrini erkin ifodalaydi va o‘quv faoliyatiga nisbatan ijobiy munosabat shakllanadi. Aksincha, shaxsiy ma’lumotlarning oshkor bo‘lishi yoki nazoratsiz tarqalishi ehtimoli mavjud bo‘lsa, bu holat o‘quvchilarda xavotir, ishonchsizlik va psixologik noqulaylikni keltirib chiqarishi mumkin.

Muhokama jarayonida yana bir muhim jihat shundan iboratki, raqamli ta’lim muhitida shaxs maxfiyligini ta’minlash faqat texnik choralar bilan cheklanib qolmasligi kerak. Axborot xavfsizligi tizimlari, parollarni himoyalash, ma’lumotlarni shifrlash kabi texnik vositalar muhim bo‘lsa-da, foydalanuvchilarning raqamli savodxonligini oshirish ham katta ahamiyatga ega. O‘quvchilar va talabalar internetdan foydalanish madaniyati, shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish qoidalari hamda onlayn xavfsizlik bo‘yicha yetarli bilimga ega bo‘lishlari zarur.

Shuningdek, pedagoglar ham raqamli ta’lim muhitida shaxs maxfiyligini ta’minlash jarayonida muhim rol o‘ynaydi. O‘qituvchilar o‘quvchilar bilan ishlash jarayonida ularning shaxsiy ma’lumotlaridan mas’uliyat bilan foydalanishlari, ularni himoya qilish bo‘yicha tushuntirish ishlarini olib borishlari va xavfsiz raqamli muhitni shakllantirishga ko‘maklashishlari lozim. Bu esa ta’lim jarayonida ishonchli va psixologik jihatdan qulay muhitni yaratishga yordam beradi.

Shu nuqtai nazardan, raqamli ta’lim muhitida shaxs maxfiyligini ta’minlash nafaqat axborot xavfsizligi masalasi, balki psixologik xavfsizlikni ta’minlashning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Shaxsiy ma’lumotlarning himoyalanganligi o‘quvchilarning o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshiradi, ta’lim jarayonida faol ishtirok etishiga yordam beradi hamda ularning ijtimoiy va psixologik rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Umuman olganda, raqamli ta’lim muhitida shaxs maxfiyligini ta’minlash ta’lim sifatini oshirish, o‘quvchilarning psixologik farovonligini ta’minlash va xavfsiz raqamli muhitni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Shu sababli ta’lim tizimida raqamli texnologiyalarni joriy etishda shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish, axborot xavfsizligini ta’minlash hamda foydalanuvchilarning psixologik xavfsizligini mustahkamlashga alohida e’tibor qaratish zarur.

Xulosa

Zamonaviy ta’lim tizimida raqamli texnologiyalarning keng joriy etilishi ta’lim jarayonini tubdan o‘zgartirib, raqamli ta’lim muhitining shakllanishiga olib keldi. Raqamli platformalar, masofaviy ta’lim tizimlari, elektron resurslar va onlayn kommunikatsiya vositalari ta’lim jarayonining samaradorligini oshirish bilan bir qatorda, o‘quvchilar va talabalar uchun yangi

imkoniyatlar yaratmoqda. Shu bilan birga, bunday muhitda shaxs maxfiyligini ta'minlash va shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish masalasi ham muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, raqamli ta'lim muhitida shaxs maxfiyligini ta'minlash nafaqat axborot xavfsizligi, balki o'quvchilarning psixologik farovonligi bilan ham bevosita bog'liqdir. Shaxsiy ma'lumotlarning himoyalanganligi o'quvchilarda o'ziga bo'lgan ishonchni kuchaytiradi, ta'lim jarayonida erkin fikr bildirish va faol ishtirok etish imkoniyatini yaratadi. Aksincha, shaxsiy ma'lumotlarning himoyasizligi yoki oshkor bo'lishi xavfi o'quvchilarda xavotir, ishonchsizlik va psixologik noqulaylikni keltirib chiqarishi mumkin.

Tadqiqot davomida o'rganilgan ilmiy manbalar va tahlillar shuni ko'rsatdiki, raqamli ta'lim muhitida shaxs maxfiyligini ta'minlash ko'p qirrali jarayon hisoblanadi. Bu jarayon texnik, pedagogik va psixologik omillar bilan chambarchas bog'liq. Bir tomondan, axborot tizimlarida xavfsizlik mexanizmlarini joriy etish, ma'lumotlarni himoya qilish tizimlarini takomillashtirish zarur bo'lsa, ikkinchi tomondan, o'quvchi va talabalarning raqamli savodxonligini oshirish ham muhim ahamiyatga ega.

Shuningdek, pedagoglar va ta'lim muassasalari ham raqamli ta'lim muhitida shaxs maxfiyligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. O'qituvchilar o'quvchilarning shaxsiy ma'lumotlariga mas'uliyat bilan yondashishlari, ularga internet xavfsizligi va raqamli madaniyat bo'yicha tushunchalar berishlari zarur. Bu esa ta'lim jarayonida xavfsiz va psixologik jihatdan qulay muhitni yaratishga yordam beradi.

Umuman olganda, raqamli ta'lim muhitida shaxs maxfiyligini ta'minlash ta'lim jarayonining muhim tarkibiy qismi bo'lib, u o'quvchilarning psixologik xavfsizligini ta'minlash, ta'lim jarayonidagi faolligini oshirish hamda zamonaviy ta'lim tizimining barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi. Shu sababli ta'lim tizimida raqamli texnologiyalarni qo'llash jarayonida shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, axborot xavfsizligini ta'minlash hamda foydalanuvchilarning psixologik farovonligini saqlashga alohida e'tibor qaratish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Floridi L., Cowls J., Beltrametti M. et al. *Artificial Intelligence: Ethical Framework for a Good AI Society.* – Minds and Machines, 2018.
2. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
3. O'zbekiston Respublikasi Qonuni. "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida". – Toshkent, 2019.
4. O'zbekiston Respublikasi Qonuni. "Axborotlashtirish to'g'risida". – Toshkent, 2003.
5. Muslimov N.A., Usmonboyeva M.H., Sayfurov D.M. Pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2015.
6. Tolipov O'., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. – Toshkent: Fan, 2006.
7. Polat E.S. Novye pedagogicheskie i informatsionnye texnologii v sisteme obrazovaniya. – Moskva: Akademiya, 2010.
8. Castells M. The Rise of the Network Society. – Oxford: Blackwell Publishers, 2010.
9. Selwyn N. Education and Technology: Key Issues and Debates. – London: Bloomsbury Academic, 2016.
10. Floridi L. The Ethics of Information. – Oxford: Oxford University Press, 2013.

11. Livingstone S. Children and the Internet: Great Expectations, Challenging Realities. – Cambridge: Polity Press, 2015.
12. Anderson T. The Theory and Practice of Online Learning. – Edmonton: AU Press, 2011.
13. Rosen L.D. The Distracted Mind: Ancient Brains in a High-Tech World. – Cambridge: MIT Press, 2016.
14. UNESCO. Digital Education Transformation Report. – Paris, 2021.
15. OECD. Digital Education Outlook. – Paris, 2020.
16. Siemens G. Connectivism: A Learning Theory for the Digital Age. – International Journal of Instructional Technology, 2005.